

Висновки. Рушійною силою формування міжнародних стратегічних технологічних альянсів є економічні інтереси партнерів. Стосовно альянсів з українськими компаніями зарубіжні партнери зацікавлені в просуванні своєї продукції на наш ринок. Вітчизняні підприємства отримують від такої співпраці інвестиційні ресурси і нові технології. У цих випадках вітчизняні компанії можуть реалізувати таким чином свій незатребуваний на вітчизняному ринку науково-технічний потенціал і використовувати наявні канали реалізації продукції.

На жаль, в Україні повільно і важко відбувається процес формування нових інноваційних структур, здатних до створення комерційно привабливих технічних проєктів, до фінансування яких можуть долучитися економічно успішні зарубіжні компанії. У кількісному відношенні вітчизняні компанії істотно відстають від зарубіжних за кількістю укладених партнерств. Якщо в європейських країнах нараховується не менше ніж 800 міжкорпоративних утворень, то в українській економіці їхня кількість є нижчою. Тим не менше, відбувається поступова інтеграція наукомістких виробництв у глобальний технологічний простір. Спричиняє занепокоєння те, що ці процеси мають фрагментарний характер, що обумовлено відсутністю переходу від економічного зростання, пов'язаного з експортом сировини, до інноваційного економічного зростання національного господарства.

Література

1. Дюссож П. Стратегические альянсы / П. Дюссож, Б. Гарретт. – М. : Изд-во "Инфра-М", 2002. – 348 с.
2. Мізюк Б.М. Особливості стратегічного управління підприємствами / Б.М. Мізюк // *Фінанси України* : журнал. – 2002. – № 12. – С. 31-36.
3. Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки / Д. Норт. – К. : Вид-во "Основи", 2005. – 154 с.
4. Томпсон А.А. Стратегический менеджмент. Искусство разработки и реализации стратегии : учебник / А.А. Томпсон, А.Дж. Стрикленд / под ред. Л.Г. Зайцева, М.И. Соколовой. – М. : Изд-во "Банки и биржи"; "ЮНИТИ-ДАНА", 1998. – 576 с.
5. Ястемська О.М. Інвестиційна діяльність промислових підприємств: методологічні та методичні засади / О.М. Ястемська. – Харків : Вид-во ХДЕУ, 2004. – 472 с.
6. Easterbrook F.H. The Corporate Contract / F.H. Easterbrook, D. Fishel // In: Bebchuck L., ed. *Corporate Law and Economic Analysis*, 2008. – 238 p.
7. Gomes-Casseres B. The Alliance Revolution: The New Shape of Business Rivalry / B. Gomes-Casseres. – Harvard : Harvard University Press, 1998. – 329 p.

Осидач О.Б. Стратегические технологические альянсы: отображение глобальной инновационной системы и развития национального хозяйства

Рассмотрены современные направления формирования стратегических альянсов в условиях активизации глобальных финансово-экономических отношений. Определены характерные черты корпоративного технологического альянса, рассмотрены процессы разделения расходов на получение нового научного знания и освоение инновационных технологических решений, что неминуемо приводит компании к использованию стратегии международной научно-технической кооперации на принципах стратегического партнерства, которая дает возможность количественно и качественно увеличить экономический потенциал интегрированной структуры.

Ключевые слова: стратегический технологический альянс, национальное хозяйство, научно-техническая кооперация, эффективность, инновация, информационные технологии, новая технология, глобальная инновационная система.

Osidadch O.B. Strategic technological alliances: reflection of global innovative system and development of national economy

Modern trends of formation of strategic alliances are considered in the conditions of activation of global financial and economic relations. In the article were determined personal features of corporate technological alliance, also were clarified the processes of division of costs to gain new scientific knowledge and mastering innovative technological decisions, which inevitably impulse companies to apply strategy of international scientific and technical cooperation based on principles of strategic partnership, which enables quantitatively and qualitatively increase economic potential of integrated structure.

Keywords: strategic technological alliance, national economy, scientific and technical cooperation, efficiency, innovation, information technologies, new technology, global innovative system.

УДК 336.71

Аспір. Х.П. Паньків¹ – Львівський НУ ім. Івана Франка

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ БАНКІВСЬКОЇ ЛІКВІДНОСТІ

Досліджено основні підходи до тлумачення ліквідності банку. Розглянуто ризик ліквідності з метою її характеристики. Висвітлено практику управління ліквідністю банківської системи Національним банком України та обґрунтовано напрями вдосконалення її регулювання на основі нових стандартів Базельського комітету.

Ключові слова: ліквідність, ризик ліквідності, ліквідність банку, банківські установи, Національний банк України, активи, пасиви.

Банківські установи є основними фінансовими інститутами, які виконують посередницьку функцію в процесі залучення та розподілу грошових ресурсів. Однією з ключових умов їхнього ефективного функціонування є забезпечення належного рівня фінансової сталості, основою якої є дотримання відповідних параметрів ліквідності як окремого банку, так і банківської системи загалом. Ліквідність банківської системи є одним із найважливіших об'єктів регулювання з боку центральних банків, оскільки впливає на пропозицію грошей, а отже, і на стабільність національної валюти та інфляційні процеси в економіці. Як об'єкт вивчення банківська ліквідність знаходилась у центрі досліджень у працях зарубіжних і вітчизняних науковців, зокрема: В.М. Гейця, А.М. Герасимовича, О.І. Лаврушина, В.І. Міщенко, А.М. Мороза, О.В. Дзюблюка, Г.С. Панової, П.С. Роуза, М.І. Савлука, Дж.Ф. Сінкі.

Метою роботи є дослідження основних підходів до визначення банківської ліквідності, охарактеризувати особливості її централізованого управління Національним банком України та розглянути напрями вдосконалення регулювання ліквідності банків на основі нових стандартів Базельського комітету.

Загалом "ліквідність" має широкий спектр застосування й використовується в різних сферах економіки та пов'язується з різними об'єктами. Вона використовується як самостійна економічна категорія в сполученнях з іншими поняттями, що відносяться до конкретних об'єктів, зокрема, товарів, цінних паперів і суб'єктів національної економіки – банку, підприємства, ринку, а також для визначення характерних рис діяльності економічних суб'єктів – балансу банку, балансу підприємства тощо.

¹ Наук. керівник: проф. М.І. Крупка, д-р екон. наук – Львівський НУ ім. Івана Франка

Термін "ліквідність" (від лат. *liquidus* – рідкий, текучий) у буквальному розумінні слова характеризує легкість реалізації, продажу, перетворення матеріальних цінностей у гроші без втрати їхньої поточної вартості в умовах кон'юнктури, що склалася на ринку [4, с. 242].

Енциклопедія банківської справи України надає таке тлумачення поняття "ліквідність" – це економічний термін, який означає: 1) здатність до реалізації, продажу, мобільного перетворення матеріальних та інших цінностей на реальні гроші (у цьому значенні розрізняють поняття "ліквідні кошти" та "ліквідні активи"); 2) спроможність підприємств, банків своєчасно виконувати свої кредитно-фінансові зобов'язання, можливість конвертувати відповідні активи у грошові кошти в готівковій чи безготівковій формі для оплати платіжних зобов'язань (у цьому значенні розрізняють ліквідність підприємства, ліквідність банку, ліквідність держави тощо) [3, с. 331].

У банківську сферу термін "ліквідітет" було введено в Німеччині на початку ХХ ст., під яким розуміли рівновагу груп статей активу і пасиву балансу, що мають приблизно однакові терміни оплати і погашення. Значного поширення в теорії та практиці банківської діяльності набув термін "ліквідність банку" у другій половині 1930-х років завдяки праці Дж. Кейнса "Загальна теорія зайнятості, проценту і грошей" (1936 р.), в якій вчений описав психологічний мотив "надання переваги ліквідності" – прагнення суб'єктів господарювання зберігати отримані доходи в грошовій формі [10, с. 6]. Ключовим у теорії Дж. Кейнса в контексті ліквідності було тлумачення вченим грошей не тільки як готівки – золотих монет і банкнот, але й як будь-яких коштів, які є законним і прийнятним платіжним засобом у певній господарській системі (кошти на поточних грошових рахунках, казначейські векселі тощо) і можуть бути використані будь-коли для оплати угод між юридичними і фізичними особами. Під впливом теорії Дж. Кейнса про "надання переваг ліквідності" сформувалась думка щодо ліквідності банку як його здатності своєчасно виконувати боргові зобов'язання за рахунок ліквідних статей активу (зазвичай це кошти у касі та на рахунках в інших банках).

Деяке інше бачення сутності ліквідності банку пропонує Дж. Сінкі [10, с. 6], який пов'язує її безпосередньо з тими активами, що банк має у своєму розпорядженні, при цьому право на володіння фінансовими активами має передаватися за номіналом іншому економічному суб'єктові у прийнятній для нього формі. Вчений стверджує, що банк здатен забезпечувати ліквідність за наявності високоліквідних фінансових активів, які мають бути доступні для власників у короткий термін (упродовж дня) за номіналом. Водночас, на думку Е. Ріда [10, с. 7], банк є ліквідним, якщо суми його готівкових коштів та інших ліквідних активів, а також коштів з інших джерел, які можна швидко мобілізувати, достатні для своєчасного погашення боргових і фінансових зобов'язань. Вчений вважає, що банк повинен мати достатній ліквідний резерв для задоволення практично будь-яких непередбачуваних фінансових потреб.

В адміністративно-планових економіках, зокрема у Радянському Союзі, поняття "ліквідність" розглядалось як явище, що притаманне тільки ринковій (капіталістичній) системі господарювання, розвиток якої супроводжується кризовими потрясіннями, банкрутствами фірм і банків, чого в соці-

алістичній економіці, яка розвивалась планово і пропорційно, по суті не могло бути. Тому під ліквідністю розуміли мобільність активів підприємств, фірм або банків у капіталістичних країнах, що забезпечувала фактичну можливість (здатність) безперервно сплачувати в строк у всі їхні зобов'язання і висунуті до них законні вимоги. Іншими словами, ліквідність уявлялась винятково як властивість активів суб'єкта господарювання, а саме – мобільність, рухомість, що полягала в їхній здатності швидко перетворюватись в готівкові кошти.

У зарубіжній економічній літературі, на противагу вітчизняному підходу, склалося деяке інше розуміння ліквідності – це здатність задовольнити будь-які невідкладні потреби банку в грошових коштах, які виникають не тільки завдяки виконанню зобов'язань за пасивом, а й унаслідок проведення активних операцій. Водночас сьогодні набуває поширення підхід, який передбачає, що ризик ліквідності банків виникає не тільки внаслідок незбалансованості активів і зобов'язань за строками, а й унаслідок відсутності можливості задовольнити потреби клієнтів у кредитуванні [8]. Таким чином, ці визначення зосереджують увагу не на можливості безперервного доступу до джерел поповнення ліквідності, а на спроможності банку повноцінно виконувати функцію фінансового посередника на ринку, тобто надавати кредити позичальникам.

З проголошенням незалежності України на початку 1990-х років відбувся перехід економіки України на ринкові умови господарювання, що визначило подальші зміни в підходах до з'ясування ліквідності як явища в банківській діяльності. Зауважимо, що у сучасних вітчизняних та зарубіжних дослідженнях банківську ліквідність розглядають як багаторівневу систему, яка містить такі елементи: 1) ліквідність банківської системи; 2) ліквідність банку; 3) ліквідність балансу банку (ліквідність активів, ліквідність пасивів).

Детальніший розгляд наведених вище елементів банківської ліквідності показує, що перший елемент "ліквідність банківської системи" – це спроможність забезпечити своєчасне виконання всіх зобов'язань перед вкладниками, кредиторами та акціонерами банківських установ, можливість залучати в повному обсязі вільні кошти юридичних і фізичних осіб, надавати кредити й інвестувати розвиток економіки країни [10, с. 8]. Оцінити її можна за:

- наявністю ліквідних коштів у банків (обсяги коштів у касах банків і на кореспондентських рахунках банків);
- джерелами поповнення ліквідних коштів (обсяги та ціну кредитних і депозитних операцій банків на міжбанківському ринку);
- ресурсною базою банків (обсяги депозитів фізичних осіб);
- обмінними операціями банків (обсяги та дохідність операцій на валютних – готівковому та міжбанківському – ринках України) [12, с. 44].

Для країни з ринковою економікою рівень ліквідності банківської системи залежить від ступеня розвитку ринкових відносин у сферах обігу грошей, кредиту, цінних паперів, організації заходів центрального банку, спрямованих на підтримку ліквідності комерційних банків, розвиненості правових відносин у країні, від темпів інфляції, способів погашення бюджетного дефіциту, збалансованості попиту і пропозиції на товари і послуги тощо.

Проведений аналіз наукових праць показав, що досі не існує єдиного підходу до тлумачення другого елементу "ліквідність банку", що пояснюють різними підходами науковців до ролі та сутності самих грошей (табл.). Такі автори, як А.М. Мороз, І.В. Сало, О.А. Криклій, О.І. Лаврушин та інші, визначають ліквідність банку як здатність своєчасно розраховуватись за своїми зобов'язаннями. У працях А.О. Єпіфанова, Н.Г. Маслак, Г.С. Панової під ліквідністю банку розуміють співвідношення сум активів і пасивів з однаковими термінами. Також під час тлумачення цього поняття більшість із зазначених авторів розуміють її як здатність банку купувати грошові кошти у центрального банку за прийнятною ціною. З позиції Національного банку України ліквідність банку визначається, як здатність банку забезпечити своєчасне виконання своїх грошових зобов'язань, яка визначається збалансованістю між строками і сумами погашення розміщених активів і строками і сумами виконання зобов'язань банку, а також строками та сумами інших джерел і напрямів використання коштів [6].

Табл. *Визначення поняття "ліквідності банку" [1, с. 6-7]*

Автори	Визначення поняття "ліквідності банку"
А.О. Єпіфанов Н.Г. Маслак І.В. Сало	1) здатність банку своєчасно виконувати свої зобов'язання, причому не тільки щодо повернення вкладених коштів з виплатою встановленої плати, а й щодо надання кредитів; 2) здатність купувати грошові кошти у Національного (центрального) банку чи банків-кореспондентів за розумною ціною
А.М. Мороз	Здатність банку забезпечити своєчасне виконання своїх грошових зобов'язань. Вона визначається збалансованістю між термінами і сумами погашення активів і сумами виконання зобов'язань банку, а також термінами і сумами інших джерел та напрямів використання коштів типу видачі кредитів і понесених витрат
І.В. Сало О.А. Криклій	Здатність банку виконувати свої зобов'язання (у будь-який момент за зобов'язаннями до запитання і відповідно до термінів за терміновими зобов'язаннями), маючи для цього достатню кількість готівки і безготівкових коштів
М.І. Савлук	Здатність банку в будь-який момент часу виконувати свої зобов'язання перед вкладниками (фізичними та юридичними особами) в грошовій формі, на першу вимогу та в повній сумі
І.Б. Івасів	Спроможність банку виконувати свої зобов'язання, можливість задоволення кредитних заявок, які відповідають його стандартам кредитування
О.І. Лаврушин	Одна з узагальнених якісних характеристик діяльності банку, що обумовлює його надійність. Це здатність своєчасно і без втрат виконати свої зобов'язання перед вкладниками і кредиторами
Г.С. Панова	Можливість продавати ліквідні активи, придбати грошові кошти в центральному банку і здійснювати емісію акцій, облігацій, депозитних і ощадних сертифікатів, інших боргових інструментів. Ліквідність для банку є його здатністю забезпечувати своєчасне виконання в грошовій формі своїх зобов'язань по пасиву. Ліквідність банку визначається збалансованістю активів і пасивів банку, ступенем відповідності термінів розміщення активів і залучених банком пасивів

На нашу думку, найвдаліше визначення ліквідності банку пропонує І.Б. Івасів, який розглядає ліквідність банку як його спроможність виконувати свої зобов'язання, що має бути доповнене вимогою задовольняти кредитні заявки клієнтів, котрі відповідають його стандартам кредитування. Третій елемент банківської ліквідності "ліквідність балансу банку" – співвідношення

між активами і пасивами балансу банку за певні періоди часу. За умови досягнення рівності між активами та пасивами баланс вважають ліквідним. Ліквідність балансу банку оцінюється спеціальними показниками, що відображають співвідношення між активами та пасивами банку, а також структуру активів.

"Ліквідність банку" відповідно до терміновості активів і пасивів банку містить три складові: 1) короткотермінова ліквідність – термін надходження активів і погашення пасивів до 1 місяця; 2) середньотермінова ліквідність – термін надходження активів і погашення пасивів від 1 місяця до 6 місяців; 3) довготермінова ліквідність – термін надходження активів і погашення пасивів понад 6 місяців [12, с. 44]. Під ліквідністю активів розуміють їхню здатність переходити з однієї форми в іншу за короткий проміжок часу без істотної втрати вартості. Значною мірою на ліквідність активів впливає їхня структура, ступінь концентрації та диверсифікації, ризикованість і прибутковність. За ступенем ліквідності активи поділяють на [2, с. 10-11]:

- високоліквідні – це такі активи, які знаходяться у готівковій формі або можуть бути швидко реалізовані на ринку. До них належать: готівка, дорожні чеки, банківські метали, кошти в НБУ та на рахунках в інших банках, державні цінні папери;
- ліквідні – активи, які впродовж 30 днів можуть бути переведені у грошову форму (платежі на користь банку, що припадають у цей період, кредити, цінні папери, крім високоліквідних);
- низьколіквідні – протерміновані, пролонговані та безнадійні кредити, ненадійна дебіторська заборгованість, цінні папери, які не обертаються на ринку, будинки, споруди та інші основні фонди.

Під ліквідністю пасивів розуміють їх здатність стабільно перебувати в обігу, не реагувати надто чутливо до зміни відсоткових ставок та постійно поповнюватись. Значною мірою на ліквідність пасивів впливає частка власного капіталу, співвідношення між терміновими коштами та до запитання, диверсифікація та концентрація ресурсної бази. За ступенем стабільності виділяють такі групи пасивів [2, с. 11]:

- поточні пасиви – кошти, які можуть бути зняті з рахунку будь-коли без попередження та/або чутливо реагують на зміни процентної ставки;
- мінливі пасиви – кошти, значна частина яких може бути вилучена в будь-який момент часу, але певна сума залишків постійно перебуває на рахунках;
- стабільні пасиви – джерела коштів, імовірність вилучення яких є мінімальна.

У банківській теорії та практиці ліквідність розглядається як "запас" або "потік". Так, ліквідність як запас дає змогу визначити рівень можливості банку виконати свої зобов'язання перед клієнтами на певну дату шляхом зміни структури активів на користь їх високоліквідних статей за рахунок невикористаних резервів. Вона передбачає наявність у балансі банку певної кількості активів, які можуть бути спрямовані на погашення зобов'язань банку перед клієнтами.

Ліквідність як потік аналізується з точки зору динаміки, що передбачає оцінювання здатності банку впродовж певного періоду змінювати несприятливий рівень ліквідності або запобігати погіршенню досягнутого рівня ліквідності шляхом ефективного управління відповідними статтями активів і

пасивів, залученням додаткових коштів, підвищенням фінансової сталості через збільшення доходів. Цей підхід дає змогу визначити прогностичні значення та динамічні зміни стану ліквідності з врахуванням впливу вхідних і вихідних грошових потоків, які утворилися після придбання банком нових зобов'язань і вимог, а також здатності банку змінювати структуру пасивів та активів [10, с. 15].

З позиції національної економіки вагоме значення має дослідження сутності банківської ліквідності на двох рівнях: мікрорівень (ліквідність банку, складовими елементами якої є ліквідність активів та балансу банку) та макрорівень (ліквідність банківської системи). Розмежування сутності банківської ліквідності на цих двох рівнях є принциповим для процесу управління ліквідністю, яке на мікрорівні має здійснюватися в кожному окремому банку шляхом саморегулювання з урахуванням чинних нормативних вимог, на макрорівні – через реалізацію регулятивних функцій центрального банку [9, с. 6]. Серед узагальнених підходів до визначення сутності ліквідності банківської системи необхідно виокремити розмежування її на такі дві складові:

- внутрішню ліквідність банківської системи – здатність виконувати зобов'язання перед резидентами України – юридичними і фізичними особами;
- зовнішню (міжнародну) ліквідність – здатність виконувати міжнародні зобов'язання та повертати борги, тобто цей вид ліквідності відображає міжнародні резерви та зовнішні вимоги і зобов'язання інститутів грошово-кредитного регулювання, а також зовнішні активи та зобов'язання банків України.

Банківська ліквідність піддається ризику ліквідності. У наукових публікаціях вітчизняних та зарубіжних учених є велика кількість різних його визначень. Одні економісти виділяють ризик недостатньої ліквідності, інші – ризик незбалансованої ліквідності, зараховуючи до нього не тільки ризик достатньої ліквідності, а й надлишкової ліквідності. Так, ризик недостатньої ліквідності пов'язують з неможливістю швидкої конверсії фінансових активів у готівку без втрат; недостатністю активів для своєчасного виконання банком зобов'язань, а для цього необхідний продаж активів банку на невивідних умовах, з вірогідністю виникнення збитків унаслідок необхідності здійснення швидкої конверсії фінансових активів, або зі зміною доходу та ринкової вартості акцій, спричиненою ускладненнями в отриманні готівки шляхом продажу активів або отриманням нових кредитів.

Ризик надлишкової ліквідності зазвичай зводять до втрат доходів через надлишок високоліквідних активів, що призводить до невиправданого фінансування низькодохідних активів за рахунок платних для банку ресурсів. Таким чином, обидва види ризику мають єдину природу джерела ризику – незбалансованість за сумами та строками активів і пасивів, яку банк не може усунути без втрат для себе. На нашу думку, найвдалішим є визначення запропоноване Базельським комітетом з банківського нагляду, який тлумачить його як "ризик втрати спроможності фінансувати збільшення активів і виконувати зобов'язання, коли настає час їх виконання".

Узагальнюючи різні підходи до тлумачення сутності ризику ліквідності, деякі автори простежують наявність у його складі результативної та факторної частин. Результативна сторона зводиться до ймовірності невиконання

банком зобов'язань з різних причин, що призводить до фінансових втрат, факторна ж складова підкреслює специфічну природу кожного ризику, виокремлення якої є необхідною та обов'язковою умовою природи ризику. Наприклад, для ризику ліквідності – це можливість не виконати зобов'язання перед вкладниками та кредиторами через відсутність необхідних джерел високоліквідних активів, чи виконати їх із втратами для себе [10, с. 16-17].

Окрім цього, вітчизняні вчені ризик ліквідності банку з одного боку поділяють на: 1) ризик ліквідності фондування (недостатності грошових коштів), пов'язаний зі зниженням спроможності банку виконувати зобов'язання в зазначені терміни чи неможливістю повністю або частково покрити грошовими коштами вимоги контрагентів; 2) ризик ліквідності активів, пов'язаний з неможливістю реалізувати активи на тих чи інших сегментах фінансового ринку, що призводить до втрат [1, с. 24], а з іншого – на: 1) балансовий ризик ліквідності – тобто ризик того, що банк у певний момент часу не зможе виконати зобов'язання за рахунок наявних ліквідних активів унаслідок неадекватної структури балансу; 2) ризик ліквідності ринку – ризик того, що у певний момент часу виникне ситуація, за якої банк не зможе придбати на фінансовому ринку необхідні кошти за діючою ринковою ставкою через недостатність поточних обсягів торгівлі або низький кредитний рейтинг самого банку-позичальника; 3) ризик події – наявний або очікуваний ризик, що загрожує доходам і капіталу банку, і спричинений особливими ситуаціями (є наслідком політичних, соціально-економічних та інших ризиків) [11, с. 26].

Існує також класифікація, згідно з якою ризики ліквідності можна поділити на дві групи – ризик поточної ліквідності, тобто виникнення ситуації, коли немає коштів для виконання поточних платежів, і ризик перспективної ліквідності, коли можливе порушення платоспроможності в перспективі, через незбалансованість активів і пасивів за будь-якими терміновими групами [1, с. 24].

В Україні управління ліквідністю банківської системи здійснює Національний банк України в процесі регулювання грошово-кредитного ринку за допомогою законодавчо визначених механізмів та інструментів. На сучасному етапі розвитку грошово-кредитної політики відповідно до чинної нормативної бази для забезпечення та управління ліквідністю Національний банк України може використовувати такі інструменти банківського нагляду, як економічні нормативи – насамперед ліквідності (миттєвої, поточної, коротко-термінової) та адекватності капіталу, а також такі основні інструменти грошово-кредитної політики: обов'язкові резерви, процентну політику, операції з рефінансування банків (кредити овернайт, кредити терміном до 14 днів і 365 днів), операції прямого та зворотного РЕПО, операції з обміну іноземної валюти на національну (своп), стабілізаційний кредит, операції з власними борговими зобов'язаннями (деPOSITNІ сертификати овернайт, до 14 днів і до 365 днів), операції з державними облігаціями України.

На нашу думку, напрями регулювання банківської ліквідності Національним банком України потребують вдосконалення. Доказом цього є криза ліквідності та величезні обсяги рефінансування, які вимушений був надати банкам Національний банк України під час останньої фінансової кризи з ме-

тою недопущення втрати банками платоспроможності. Вдосконалення регулювання ліквідності банків України на основі нових стандартів Базельського комітету сприятиме підвищенню рівня управління ризиком ліквідності, що зробить банки більш надійними і фінансово сталими до фінансових стресів на світових та національних фінансових ринках.

Нові стандарти Базельського комітету регулювання ліквідності базуються на принципі оцінювання потоку (обороту), передбачають безперервний аналіз ліквідності та мають уніфікувати підходи до регулювання ліквідності. До того ж появляється можливість врахувати під час оцінювання ліквідності спроможність банку залучати кредити і забезпечувати надходження коштів від поточної операційної діяльності. За таких умов банк вважається ліквідним, якщо сума його ліквідних активів і ліквідних коштів, які він може мобілізувати з інших джерел, достатня для своєчасного погашення його поточних зобов'язань.

Базельським комітетом вводяться два формалізовані показники для регулювання коротко- і довготермінової ліквідності:

- показник покриття ліквідності (Liquidity coverage ratio, LCR), який набуде чинності з 1 січня 2015 р.;
- показник стабільного фінансування, нетто-фондування (Net stable funding ratio), який набуде чинності з 2018 р.

Показник покриття ліквідності (LCR) розраховується як відношення запасу ліквідних активів та чистих грошових відтоків за 30-денний період і повинен становити понад 100 %. Метою впровадження Базельським комітетом показника покриття ліквідності (LCR) є визначення обсягу високонадійних і ліквідних активів для покриття неочікуваного відтоку коштів протягом короткотермінового періоду (30 днів).

За рівнем ліквідності, відповідно до нових стандартів Базельського комітету, активи банків поділяють на два рівня: активи першого рівня (готівка, кошти на коррахунку в НБУ, боргові цінні папери Уряду в національній валюті, облігації НБУ) та активи другого рівня, які повинні становити не більше ніж 2/3 активів першого рівня (боргові папери державних корпорацій, яким присвоєний 20 % ризик, корпоративні цінні папери з рейтингом AA- і вище). Чистий відтік грошових коштів визначається як сумарний вплив грошових коштів за мінусом сумарного надходження грошових коштів відповідно до стресового сценарію в рамках розглянутого періоду.

Показник чистого стабільного фінансування, нетто-фондування (NSFR) розроблений Базельським комітетом для стимулювання середньо- і довготермінового фінансування активів та операцій банків. Цей показник встановлює мінімальний рівень стабільного фінансування, виходячи з характеристик ліквідності банківських активів і бізнесу з часовим горизонтом в 1 рік. Він передбачає фінансування інвестиційних активів, позабалансових статей, сек'юритизованих та інших активів за рахунок обсягу стабільних пасивів стосовно рівня їх ліквідності та спрямований на обмеження надмірної залежності від великих джерел фінансування в періоди надлишку ліквідності на ринку і сприяє більш точній оцінці ризику ліквідності за всіма балансовими і позабалансовими статтями.

Показник чистого стабільного фінансування (NSFR) визначається як відношення наявних стабільних джерел фінансування до необхідного обсягу стабільного фінансування. Він повинен становити понад 100 %. Мета впровадження показника – забезпечити стабільне фінансування за умови безперервної роботи банку протягом року за специфічним стресовим сценарієм.

Наявні стабільні джерела фінансування розраховуються шляхом ділення поточної вартості капіталу і зобов'язань банку на п'ять категорій та множення суми коштів за кожною категорією на відповідний коефіцієнт стабільного фінансування (ASF). Необхідний обсяг стабільного фінансування розраховується як сума вартості наявних активів, які поділяють за рівнем стабільності на 9 категорій, помножена на відповідний коефіцієнт необхідного стабільного фінансування (RSF), плюс обсяг позабалансових статей (або потенційних ризиків ліквідності), помножений на відповідний коефіцієнт необхідного стабільного фінансування [7].

Отже, на основі проведеного наукового аналізу підходів до сутності банківської ліквідності можемо зробити висновок, що поняття банківської ліквідності в сучасній економічній літературі та практиці є неоднозначним. Ліквідність можна розглядати з погляду як окремого банку, так і банківської системи загалом, або активів і пасивів, чи виконання зобов'язань перед резидентами та нерезидентами тощо. Економічний зміст та характеристику ліквідності банку відображає ризик ліквідності, який розкриває її не тільки як нездатність чи неможливість банку своєчасно та без втрат залучити додаткові фінансові ресурси чи реалізувати наявні активи для виконання взятих зобов'язань перед кредиторами та вкладниками, а й зазнати збитків (втрати частини капіталу) внаслідок цього.

Загалом банківська ліквідність відіграє життєво важливу роль у функціонуванні банківської системи та діяльності окремих банків, оскільки є передумовою і чинником їхньої стійкості, тому що лише банківська система, яка має достатній рівень ліквідності, може успішно виконувати покладені на неї функції. Запровадження в Україні нових стандартів Базельського комітету сприятиме підвищенню рівня управління ліквідністю вітчизняних банків, що зробить їх більш надійними і фінансово сталими. На нашу думку, норматив поточної ліквідності (H5) необхідно замінити на норматив покриття ліквідності (LCR), а короткотермінової ліквідності (H6) – на показник чистого стабільного фінансування (NSFR). Запропоновані Базельським комітетом стандарти ліквідності почнуть впроваджуватися через декілька років, проте зауважимо, що підготовку до їх впровадження в Україні необхідно розпочинати вже сьогодні.

Література

1. Бурденко І.М. Фінансовий механізм управління ліквідністю банку : монографія / І.М. Бурденко, Є.С. Дмитрієв, Ю.С. Ребрик, Ю.С. Серпенінова. – Суми : Вид-во "Університетська книга", 2011. – 136 с.
2. Д'яконова І.І. Удосконалення ліквідності банку : монографія / І.І. Д'яконова. – Суми : Вид-во "Університетська книга", 2006. – 84 с.
3. Енциклопедія банківської справи України / редкол. В.С. Стельмах (голова) та ін. – К. : Вид-во "Молодь", "Ін Юре", 2001. – 679 с.

4. Загородній А.Г. Банківська справа: термінологічний словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк. – Львів : Вид-во НУ "Львівська політехніка", 2010. – 508 с.

5. Івасів І.Б. Ліквідність банку в умовах маркетинго-орієнтованого менеджменту / І.Б. Івасів // Фінанси України : журнал. – 2003. – № 1. – С. 109-116.

6. Інструкція НБУ "Про порядок регулювання діяльності банків в Україні" від 28.08.2001 р., № 368. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0841-01>.

7. Карчева Г.Т. Удосконалення регулювання ліквідності банків на основі нових стандартів Базельського комітету / Г.Т. Карчева. [Електронний ресурс]. – Доступний з http://www.nbu.gov.ua/ejournals/Vke/2011_2/Karcheva.pdf

8. Конопатська Л.В. Деякі питання регулювання банківської діяльності в період світової економічної кризи / Л.В. Конопатська, К.С. Раєвський // Вісник Національного банку України : журнал. – 2010. – № 2. – С. 125-128.

9. Лис І.М. Управління ліквідністю банківської системи України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит / Лис Ігор Михайлович. – К., 2010. – 20 с.

10. Ліквідність банку: окремі аспекти управління та світовий досвід регулювання і нагляду : наук.-аналіт. матер. / В.С. Стельмах, В.І. Міщенко, В.В. Крилова, Р.М. Набок, О.Г. Приходько, Н.В. Гришук. – К. : Вид-во Нац. банку України. Центр наук. досліджень. 2008. – Вип. 11. – 220 с.

11. Пернарівський О. Аналіз та оцінка ризику ліквідності банку / О. Пернарівський // Вісник Національного банку України : журнал. – 2006. – № 10. – С. 26-29.

12. Твердохлібова Д. Методика оцінки фінансового стану банківської системи України / Д. Твердохлібова // Економіка України : політико-економічний журнал. – 2008. – № 4. – С. 43-47.

Паньків К.П. Теоретические основы банковской ликвидности

Исследованы основные подходы к толкованию ликвидности банка. Раскрыт риск ликвидности с целью ее характеристики и практика управления ликвидностью банковской системы Национальным банком Украины. Обоснованы направления совершенствования ее регулирования на основе новых стандартов Базельского комитета.

Ключевые слова: ликвидность, риск ликвидности, ликвидность банка, банковские учреждения, Национальный банк Украины, активы, пассивы.

Pan'kiv Kh.P. Theoretical foundations of bank liquidity

The main approaches to the interpretation of the bank liquidity are explored. Risk of liquidity with aim its characteristic and practice of management to bank system liquidity by the National Bank of Ukraine are disclosed. Ways of improving its regulation based on the new standards of the Basel Committee are proposed.

Keywords: liquidity, risk of liquidity, bank liquidity, banks, the National Bank of Ukraine, assets, liabilities.

УДК 338.2:658.0(477):65.012

Аспір. Ю.А. Поповіченко¹ –

Міжрегіональна академія управління персоналом

ФУНКЦІОНАЛЬНІ МЕХАНІЗМИ ЗМІЦНЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Доведено необхідність удосконалення державної політики зміцнення економічної безпеки сектору малого підприємництва національної економіки. Обґрунтовано функціональні механізми державної політики у сфері зміцнення економічної безпеки малих підприємств, визначено необхідну етапність її реалізації та перелік заходів і засобів державної політики, які в сукупності сприятимуть розвитку ефективної системи гарантування економічної безпеки вітчизняних суб'єктів малого підприємництва.

¹ Наук. керівник: проф. Т.Г. Васильців, д-р екон. наук – Львівська КА

Ключові слова: мале підприємництво, економічна безпека, функціональні механізми зміцнення.

Постановка проблеми. Важливість істотного вдосконалення державної політики зміцнення економічної безпеки малого підприємництва в Україні набуває особливої актуальності, зокрема через стихійно-хаотичний і недостатньо керований з боку держави процес формування цього сектора економіки на посттрансформаційному етапі розвитку економіки і суспільства, високий рівень вразливості підприємств цього сектору через його розміри, рівень забезпеченості матеріальними і фінансовими ресурсами, недосконале конкурентне середовище, прояви монополізму і корупції у відносинах "бізнес-державна", надмірно високий рівень тінізації у секторі малого підприємництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процеси формування і розвитку сектору малого підприємництва України досліджено у працях З. Варналія, Т. Васильціва, М. Долішнього, М. Козоріз, В. Рябошлика та ін. Становлення механізмів системи економічної безпеки розглянуто у працях В. Геєця, Г. Пастернак-Таранушенка, В. Мунтіяна, О. Барановського, О. Власюка, В. Горбуліна, С. Пирожкова, Б. Кравченка та інших вітчизняних і зарубіжних вчених. Проте на сучасному посттрансформаційному етапі розвитку України виникає потреба удосконалення механізмів зміцнення економічної безпеки сектору малого підприємництва з урахуванням нових господарських умов та чинників, що визначають підприємницьку активність.

Постановка завдання. Метою роботи є обґрунтування функціональних механізмів забезпечення економічної безпеки сектору малого підприємництва в Україні.

Виклад основного матеріалу. Роль органів державного управління як суб'єкта системи економічної безпеки підприємництва є визначальною, проте реалізовані ними заходи мають знайти адекватне впровадження та продовження безпосередньо на рівні підприємств. Більше цього, суб'єкти підприємницької діяльності також мають певні засоби посилення їх економічної безпеки. Водночас з різних причин (не усвідомлення важливості заходів, недостатньо високий рівень компетенції апарату управління, брак фінансових ресурсів тощо) вітчизняні малі підприємства не завжди реалізують їх на практиці. Тому однією з важливих функцій представників влади має стати, крім створення сприятливих макропередумов, стимулювання розробки та реалізації малими підприємствами заходів, спрямованих на посилення їх економічної безпеки.

Зазначимо, що у більшості наукових праць [1-5] окремим аспектом проблеми, яка досліджується, та її актуальності є особливості забезпечення економічної безпеки малих суб'єктів первинної ланки економіки в умовах фінансових чи економічних криз, які: по-перше, істотно підсилюють дію дестабілізуючих чинників впливу та перешкод розвитку системи економічної безпеки; по-друге, значно обмежують можливості (передусім фінансові) органів державного управління як основного суб'єкта цієї системи; по-третє, створюють труднощі функціонування грошово-кредитної та банківської систем, що